
O DRUŽBENI PRAVIČNOSTI Z VIDIKA RELIGIJE: UVODNIK

Vprašanje družbene pravičnosti je danes postalo tako rekoč univerzalna tema splošnega javnega diskurza, ki botruje nastajanju novih družbenih gibanj na različnih področjih družbene pravičnosti: ekonomske, sodne, politične, azilske, migrantske, medkulturne, zaposlitvene, medspolne in drugih. Tematiko družbene pravičnosti pa vse bolj nagovarjajo tudi religijski diskurzi. V deželah, kjer je najbolj razširjena religija krščanstvo, je to očitno predvsem od nastopa papeža Franciška, ki tako vernike kot svetovno javnost neposredno nagovarja k prispevanju k družbeni pravičnosti, kar je za Rimskokatoliško cerkev morda nekoliko nekonvencionalno, a vendar vse prej kot neutemeljeno. Ne nazadnje je glede na izvor besede za religijo, to je latinska beseda *religare*, ki pomeni ponovno povezati, znova zavezati, mogoče trditi, da je smotrnost religijskih gest ravno vnovično vzpostavljanje povezav in zaveznitva – in to ne (zgolj) med verniki ter Bogom, bogom, Boginjo, boginjo in božanstvi, temveč (predvsem) med tistimi, ki si delijo skupna prepričanja in vero. Tako povezanim verskim skupnostim je skupen tudi družbeni ustroj, ki svojo legitimnost utemeljuje tudi na podlagi zagotavljanja družbene pravičnosti za vernike. Po drugi strani je mogoče trditi, da se ponovne povezave oziroma ponovno povezovanje ravno zavoljo stremenja k večji družbeni pravičnosti vzpostavlja tudi med posameznicami, posamezniki in skupnostmi, ki jim vera v istega boga ali enaka božanstva ni skupna, temveč jih povezuje predvsem vera v možnost večje, temeljitejše družbene pravičnosti. Teme družbene pravičnosti religijski diskurzi v preteklosti morda niso naslavljali zelo eksplicitno, vendar je mogoče reči, da so se je kot imanentne venomer dotikali z govorom o morali in moralnosti. Ta je bila v okviru abrahamskih ver in grške filozofije od njihovih začetkov dalje z religijo nerazdružljivo prepletana.

Tema družbene pravičnosti se tako vse bolj eksplicitno vrača v polje religijskega, tudi v institucionalne religije. Uredništvo revije *Poligrafi* je k sodelovanju povabilo različne strokovnjake in znanstvenike, da so se s svojim prispevkom pridružili nagovoru tega pojava. V pričujoči številki

tako najdemo vidike teološkega (eko)feminizma, teologije osvoboditve, povezave religije in revščine, družbeno-politične vloge Cerkve kot zaveznice revnejšega prebivalstva, islamskega sinkretizma in možnost udejavanja družbene pravičnosti na podlagi njenega izkušanja, možnosti mišljenja enega samega globalnega Boga ter medkulturnega dialoga kot odprtega prostora za srečevanje vere in znanosti.

Razmislek o religiji in družbeni pravičnosti začnemo s prispevkom *Nadje Furlan Štante*. Avtorica vprašanje družbene pravičnosti razume v okviru prepleta družbene in religijske sfere, ki sta medsebojno nujno sovplivni in sooblikujoči. V družbeno-religijskem polju se tudi človek, nosilec dostojanstva kot svojega antropološkega temelja, s svojim delovanjem vse bolj uresničuje kot osebnost in obenem nakazuje lastno presežnost. Avtorica se osredotoča na teološki (eko)feminizem in prikaže, da je ta ključnega pomena za skrb za družbeno pravičnost. Teološki (eko)feminizem se namreč zavzema za opuščanje moškosrediščne teologije, ki je osnovana na izključevanju, odnosu gospodar–hlapec, premoči elite, diskriminaciji in nasilju, kar bistveno pripomore k izpuščanju ženskega glasu in instrumentalizaciji narave oziroma dominaciji nad njo, s tem pa tudi k izgubi sočutja in občutljivosti. Da bi odnose utemeljevali na vključevanju, solidarnosti, medsebojni skrbi in enakopravnem prepoznavanju druge/-ga, trdi Furlan Štante, je potrebna in nujna transformacija miselne paradigme, sprememba zavesti posameznika in kolektivnega spomina Zahoda. Zavzemanje za družbeno pravičnost je v temelju feminizma, teološki (eko)feminizem pa družbeno pravičnost razširja tudi na področji spola in okolja, saj gre svet razumeti kot Božje telo, ki je vsesplošno povezano, ne samo na osnovi družbenih vezi. Avtorica sovpadanje težnje teološkega (eko)feminizma in nove zavesti, utemeljene na medsebojnem sožitju, prepoznava tudi v spodbudah papeža Frančiška, ki zagovarja medsebojno skrb, nežnost in sočutje, katerih del je kot del družbene pravičnosti tudi ekološka pravičnost. Tako je treba prepoznati odgovornost verskih skupnosti za skupno dobro, pri čemer zaseda družbeno pravičnost v smislu pravičnega delovanja ključno mesto.

Kot izjemno pomembno za skrb za družbeno pravičnost *Igor Jurekovič* v svojem prispevku predstavi teologijo osvoboditve, tj. gibanje, ki se je predvsem v deželah Južne Amerike oblikovalo v 60. oziroma 70. letih

20. stoletja, in sicer kot odziv na tamkajšnje težke življenjske razmere, ki jim je botrovala predvsem revščina. K vzpostavitvi aktivne teologije osvoboditve sta bistveno pripomogla dva dogodka. Prvi je bil oktobra 1962 izvedeni drugi vatikanski koncil, ki je v težnjah Cerkve nakazal premik k skrbi za človekove pravice, družbeni pravičnosti in političnemu pluralizmu. Drugi dogodek je bila škofovska konferenca, ki je dve leti kasneje potekala v kolumbijskem Medellinu. Na njej sta bili v ospredju obsodba neokolonializma in razgrnitev uvida, da je revščina posledica nepravilne izmenjave dobrin. Teologija osvoboditve Cerkev dojema kot ustanovo, ki služi vernikom, jih združuje in zanje skrbi ter ni sama sebi namen. To gibanje postavlja v ospredje izkustvo vernikov ter si prizadeva za konkretne materialne spremembe, kar omogoča konkretne načine soočanja s potrebo po zagotavljanju družbene pravičnosti, za katero se zavzema. Jurekovič pokaže, da z demokratizacijo teološkega delovanja, ozaveščanjem in aktivno participacijo revnejšega prebivalstva teologija osvoboditve omogoča premoščanje ustaljenih togih določil teorij družbene pravičnosti ter v njihovih okvirih zakoličenih dualizmov. Tako omogoči dojetanje in zagotavljanje družbene pravičnosti v vsakdanjem življenju.

Prispevek *Clemensa Sedmaka* se na vprašanje o vplivu religije na družbeno pravičnost osredotoča predvsem s širšega vidika revščine oziroma njene določenosti glede na različne življenjske parametre. Avtor predstavi številne raziskave iz podatkovne baze centra Jameel PAL, ki so bile osnovane na metodi randomiziranega kontroliranega poskusa (angl. *randomized controlled trials*), pri čemer so bili razporeditev elementov v poskusu in vpleteni naključno izbrani. Te raziskave avtor uporabi kot dokazno podlago za analiziranje povezav med revščino in vero, ki so pokazale, na primer, da je plačevanje bančnih dolgov učinkovito spodbujeno z versko zasnovanimi pozivi, da je zaupanje v smotrnost zavarovanja pred škodo večja ob posluževanju verskih vsebin za promocijo, da imajo verski voditelji ključno vlogo pri izobraževanju revnih, da so učitelji podvrženi predpostavljene mnenjem glede možnosti uspeha določenih otrok glede na njihovo kastno pripadnost, ki se je izkazala kot pomemben dejavnik pri političnih glasovanjih ipd. S pomočjo predstavljenih raziskav je avtor ugotovil, da je religija vir normativnosti in motivacije za človeško delovanje. To velja tudi za področje revščine,

saj naj bi vera revščino stabilizirala, ustvarjala ali blažila. Religija kot taka se po eni strani venomer kaže kot ambivalentna, po drugi strani pa je mogoče reči, da je njen vpliv na družbeno pravičnost težko jasno meriti, saj je venomer že prepletena z etiko, družbenim vidikom, kulturo in politiko. Za izboljšanje položaja revnejšega prebivalstva dialog med religijo in revščino ni dovolj. Spodbuditi je treba izziv in soočenje med religijami, k čemur moramo pritegniti tudi religijske študije in teologijo.

Ignac Navernik se v svojem prispevku prav tako osredinja na tematiko revščine, pri čemer se vrača h krščanstvu in opisuje možnost, da bi Cerkev prevzela vlogo globalnega sindikata revnih. Tu se avtor sicer naslanja na tradicijo Rimskokatoliške cerkve, vendar iz te vloge ne izključuje nobene krščanske denominacije ali katere druge religije. Po vpogledu v družbeno-politično stanje (zahodnega) sveta, ki je podrejeno predvsem razvoju in samoohranjanju gospodarstva, produktov in dobička, kar jasno kaže na zmago neoliberalizma nad vsakršnim pravičnim ustrojem, Navernik išče ter prikazuje razloge in načine, kako bi Cerkev lahko prevzela ključno vlogo zastopništva večine zemeljskega prebivalstva, torej Božjega kraljestva, ki ga predstavljajo revni ljudje. Avtor to možnost prepozna predvsem v simboliki Kristusovega vprašanja Bartimaju: »Kaj hočeš, da ti storim?« Po istem načelu naj bi se Cerkev obračala na vernike in verske skupnosti ter jih spraševala, kaj naj zanje naredi. Tako bi vedno znova ugotavljala, kako vzpostavljati družbeno pravičnost, ki je bistvena za vzpostavljanje skupnosti, kar je temelj človeštva in neposreden izraz ljubezni do bližnjika, za katerega se Cerkev zavzema.

Članek o turških alevijskih skupnostih, ki so največja verska manjšina v Turčiji, sem pripravila *Maja Bjelica*. Prispevek ponuja vpogled v njihove nauke in obredje, s poudarkom na elementih, ki vernike, članice in člane skupnosti, vsaj posredno spodbujajo k vzpostavljanju oziroma ohranjanju družbene pravičnosti. Ti elementi se pojavljajo tako v obliki ustaljenih rekov kot tudi – in predvsem – v obliki (simbolnih) dejanj, ki jih aleviji izvajajo oziroma poustvarjajo v svojem obredu, *cemu*. Kljub temu, da sta se tradicija in filozofija te neortodoksne oblike islama prenašali ustno, so se alevijska prepričanja ohranjala v poeziji in glasbi obredja ter v njihovih življenjskih praksah. Deljenje hrane na

obredih, gostoljubno sprejemanje neznancev, skrb za sočloveka – te in druge geste, ki so del alevijskega vsakdana, pričajo o inherentni težnji k družbeni pravičnosti alevijskih skupnosti. Ne glede na to, da aleviji nimajo zapisanih zakonov pravičnosti oziroma pravil, ki bi jim slepo sledili, pravičnost vzpostavljajo na podlagi vsakdanjega izkustva oziroma simbolnega izkušanja pri obredih. Na ta način brez opredeljevanja in definiranja pojava družbene pravičnosti le-to udejanjajo, doživljajo in širijo tako znotraj kot zunaj svoje verske skupnosti.

Uroš Dokl se v svojem prispevku sprašuje, ali je mogoče enega Boga misliti globalno. Ob besedi monoteizem večinoma najprej pomislimo na abrahamske religije, tj. judovstvo, krščanstvo in islam, za katere avtor pravi, da jim je stremenje k pravičnosti inherentno. Podobno je tudi z drugimi in različnimi humanističnimi vrednotami, ki so prisotne v vsaki religiji, na primer etična vodila, zagovarjanje sočutja in klic k človečnosti. In vendar se ob vsaki obravnavi monoteistične religije pojavi problematika ekskluzivizma ob čaščenju »pravega« Boga, o čemer je že izrekanje samo nasilno in pravi izziv za strpno medversko sobivanje. In vendar, trdi Dokl, je ravno humanistični vidik veroizpovedi, torej dejstvo, da je njihovo merilo vendarle človek, ki je pred Bogom venomer enak, protistrup vsakršnemu fanatizmu, izključujočnosti in sporom. Človečnost, stičišče humanističnih vrednot vseh ver, je tisto, kar omogoča oziroma ohranja skupni etos, osmišljen v veri v zadnjo resničnost, ki je ne nazadnje Bog. Tako bi bilo morda celo mogoče trditi, da je ravno skupna težnja po družbeni pravičnosti ena izmed tistih, ki omogočajo mišljenje enega globalnega Boga.

Nabor prispevkov zaključuje besedilo v francoščini, ki ga je pripravila *Lucija Čok* in v njem predstavila možnosti oziroma nujo povezovanja vere in razuma, torej verovanja in znanosti. Pregled spoznavnih teorij od sholastične misli do sodobne teorije znanosti pokaže, da sta bili vera in znanost v njihovih okvirih dojemani kot statični kategoriji, kar je povzročalo njuno medsebojno zoperstavljanje, tudi izključevanje. Ključno gesto tega preseganja dihotomnega ter razumevanja in vzpostavljanja novega dinamičnega, predvsem pa neizključujočega odnosa med njima avtorica prepoznava v spodbujanju in vzgajanju k medkulturnemu dialogu, ki bistveno pripomore k pripoznavanju medkulturnih in s tem tudi medreligijskih razlik. Čok namreč zagovarja stališče, da je

nepoznavanje razlik tisto, kar povzroča vznikanje težav in medsebojno nerazumevanje v družbi. Ko zatrjuje, da je »sprejemanje kulturnih in religijskih razlik ključen korak k medkulturnosti«, strpnost in spoštovanje postavlja v temelje medsebojnih odnosov in tako tudi v zasnovo družbene pravičnosti.

Spričo v tej posebni številki *Poligrafo*v predstavljenih besedil je mogoče ugotoviti, da povezave med religijo in družbeno pravičnostjo niso enoznačne ter da je njihovo raziskovanje in dojemanje mogoče bistveno poglobiti. Na ta način bi bilo mogoče pokazati, da religije v prvi vrsti niso izključujoče, temveč lahko bistveno prispevajo k vzpostavljanju družbene pravičnosti v okviru verskih skupnosti in tam, kjer drugim ustanovam oziroma skupnostim in posameznikom spodleti. Reči pa je mogoče tudi obratno, da se lahko ravno na podlagi skupne humanistične usmerjenosti k dobremu za človeka in ves svet med različnimi verstvi vzpostavi skupno polje delovanja k skupni, globalni družbeni pravičnosti in tako premosti nesporazume, ki nastajajo zaradi medverskih razlik.

Vsi prispevki torej jasno nakazujejo, da lahko religija in verske skupnosti ključno pripomorejo h konkretnejšim gestam, ki bi potrjevale družbeno pravičnost, vendar se je treba pri tem posluževati tako medverskega kot tudi inter- in transdisciplinarnega dialoga, saj lahko samo tako spodbujajo vzpostavljanje novih verskih in družbenih paradigem, ki bi omogočale nove, pravičnejše vsakdanje prakse. K temu je treba pristopiti tudi – če ne celo predvsem – iz izkustvenega stališča, torej z udejanjanjem gest pravičnosti in obračanjem k tistim, ki tovrstne pravičnosti niso deležni. Vračanje k verskemu in religijskemu je tako lahko tudi vračanje k človeku, bližnjiku, sobivajočemu, k skrbi za okolje in zemljo – vračanje k odgovornosti za družbeno pravičnost, skupno sodelitev in sobivanje.

Maja Bjelica